JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jäntti, Saara; Saresma, Tuija; Sääskilahti, Nina; Vallius, Antti

Title: Rajatut maisemat

Year: 2014

Version: Published version

Copyright: © Tekijät & Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 2014.

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Jäntti, S., Saresma, T., Sääskilahti, N., & Vallius, A. (2014). Rajatut maisemat. In T. Saresma, & S. Jäntti (Eds.), Maisemassa : sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa (pp. 9-25). Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 115. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5677-6

RAJATUT MAISEMAT

Saara Jäntti & Tuija Saresma & Nina Sääskilahti & Antti Vallius

Paikasta tulee maisema rajaamisen kautta. Rajaaminen saa meidät kohdentamaan katseen tiettyyn kohtaan, ohjaa katseen maisemien reunoille, kehyksiin ja kehystämiseen. Rajaaminen kääntää huomion siihen, kenen maisemasta puhutaan, kuka maiseman tekee ja ketä varten.

Maiseman käsite tarkoittaa arkiymmärryksessä yhtäältä luonnonmaisemaa, toisaalta sen kuvallista esitystä. Tämänkaltainen kaksoismerkitys, jossa maisemalla on voitu tarkoittaa konkreettista maapallon pintaan rajautuvaa aluetta, siitä muodostettua ulkoista kuvaa sekä näistä molemmista rakentuvaa kokonaisuutta, palautuu 1800-luvun alun humboldtilaiseen tapaan hahmottaa maisema. Tieteellisenä käsitteenä se sai jalansijaa etenkin maantieteen tutkimuksen piirissä (Granö 1996, 45). Maisemaa on kuitenkin jo pitkään totuttu hahmottamaan katsomisen kautta, visuaalisena esityksenä (Malpas 2011, ix; Vallius 2013, 21). Esimerkiksi Denis E. Cosgrove ja Stephen Daniels (1989, 1) määrittelevät maiseman kulttuuriseksi kuvaksi (*cultural image*), kuvalliseksi tavaksi esittää, rakenteellistaa tai symboloida ympäristöjä. Tämä kertoo kulttuurimme visuaalisesta painotuksesta. Maisema hahmottuu länsimaisena katseena, historiallisesti muodostuneena orientaationa maailmaan (Bradley 2011, 47). Ympäristön havaitseminen ja maiseman muodostaminen ovat kuitenkin multimodaalisia: ne eivät liity vain näköaistiin, vaan käsittävät muitakin havainnoimisen rekistereitä, kuten kuulo- ja tuntoaistin (Crary 1999).

Maisemakuvaus kehittyi merkittäväksi kuvataiteen genreksi jo renessanssin aikaan. Se on säilyttänyt asemansa länsimaisen taiteen kaanonissa saaden eri aikoina erilaisia painotuksia ja esitysmuotoja. Yhtenä esimerkkinä tästä voi pitää maiseman elokuvassa saavuttamaa erityisasemaa. (Lefvbre 2006, xi.) Kuvallisuuden ohella maisemaa tuotetaan myös esimerkiksi kirjallisuudessa, jossa sillä on

ollut tukeva jalansija erityisesti pastoraalin perinteessä. Vaikka kuvataiteessa, kirjallisuudessa ja elokuvassa on kussakin oma itsenäisesti kehittynyt maiseman esittämisen traditionsa, on niillä kuitenkin yhteinen kulttuurihistoriallinen tausta. Esimerkiksi kaunokirjallisuuden maisemakuvasto on vaikuttanut maisemamaalaukseen ja tehnyt teoksissa kuvatuista paikoista näkemisen arvoisina pidettyjä turistikohteita (Malpas 2011, 8). Maisema ylittää eri esityskäytäntöjen rajat ja muodostaa kokonaisuuden, joka vaikuttaa ympäristön näkemisen ja kokemisen tapoihin.

Kulttuurimaantieteessä maiseman käsite viittaa sekä luonnonmaisemaan että ihmisen ja ympäristön suhteeseen. Luonnonympäristö meitä ympäröiväna laajana kokonaisuutena hahmotetaan maisemana, eri esittämisen välineiden avulla tuotettuna, valikoituna ja rajattuna otoksena. Maiseman käsitettä käytetään myös humanistisessa ympäristötutkimuksessa, joka puolestaan liittyy ympäristöfilosofiaan, ympäristöestetiikkaan, ympäristöpsykologiaan, maisematutkimukseen, kaupunkitutkimukseen, kulttuurimaantieteeseen ja kirjallisuuden ekokritiikkiin (von Bonsdorff 2011). Musiikintutkijat käyttävät äänimaiseman käsitettä (Järviluoma & al. 2006).

Metaforisena käsitteenä maisemaa käytetään useilla tieteenaloilla. Kulttuurintutkimuksessa maisemana käsitetään lähes mikä tahansa representaatioiden kenttä, vakiintunut diskurssi tai diskurssien vaihtelu. Mediatutkimuksessa puhutaan mediamaisemasta (Nordenstreng & al. 2001; 2003; 2012), kielitieteessä ja kieliantropologiassa taas kielimaisemasta, jolla tarkoitetaan tiettyjen kielten läsnäoloa ja näkyvyyttä esimerkiksi julkisissa kylteissä ja niihin liittyvää politiikkaa tietyssä ajassa ja paikassa (Gorter 2012; Shohamy 2010; Spolsky 2009). Kirjallisuussosiologisesti on puolestaan tarkasteltu suomalaisen lukemisen maisemaihanteita (Jokinen 1997). Yleisesti puhutaan myös esimerkiksi oppimisen, kasvatuksen, politiikan, talouden ja mielen maisemista.

Paikan katsomisen ja siinä elämisen välillä vallitsee jännite, jonka maiseman käsitteen käyttö tuo esiin. Jotkut maisema-käsitteeseen kriittisesti suhtautuvat tutkijat (esim. Mark, Turk, Burenhult & Stea 2011, x) pitävät maisemaa liian kapea-alaisena käsitteenä

kuvaamaan ihmisen laajempia ympäristösuhteita. Maiseman käsitettä onkin hedelmällistä tarkastella suhteessa paikan ja tilan käsitteisiin (ks. esim. Lyytikäinen & Saarikangas 2013) ja pitää mielessä maiseman erityisluonne: maisema on tilan rajattu esitys. Se viittaa jatkuvasti neuvoteltaviin sisä- ja ulkopuolisuuden, kuulumisen, kiinnittymisen ja ulossulkemisen sekä esittämisen ja todellisuuden välisiin suhteisiin. Rajatun materiaalisen alueen ja siihen kohdistuvan katseen välille muodostuu erityinen suhde samoin kuin kulttuurin ja luonnon vastakkainasettelussa (Wylie 2007, 1–9; Häyrynen 2005, 25). Maisema on ikään kuin kehys, jossa syntyy jännitteinen tila katsojan ja katsottavan, havainnoitsijan ja havainnoitavan, subjektin ja objektin välillä. (Merriman et al. 2008, 203; Andrews 1999.) Maisemassa ei siis ole kyse vain siitä, mitä, vaan myös siitä, miten ja mistä käsin katsomme. Rajaukset määrittävät maiseman, jotka aina tuotetaan kulttuurisessa kontekstissaan (Mitchell 1994). Eri ajat, paikat, historialliset tilanteet ja kulttuuriset kontekstit tuottavat omia tapojaan nähdä, joten maiseman voi määrittää historiallisesti muovautuneeksi tavaksi katsoa ja havainnoida ympäristöä. Juuri etäisyys katseen kohteesta ja rajaus tekee maiseman. Mutta mitä tapahtuu, kun maisemassa aletaan toimia? (Merriman et al. 2008, 194–196.)

Tässä kirjassa tarkastelemme monitieteisesti nykykulttuurin kirjallisia, visuaalisia ja multimodaalisia maisemia kulttuurisina teksteinä ja niiden muodostumisen prosessia, mutta myös menneitä muistojen maisemia ja maisemakuvastojen historiallista muotoutumista. Kirjan nimi *Maisemassa – Sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa* viittaa siihen, että elämme itsekin maisemissa, joita tutkimme. Tutkijoina taustamme ovat visuaalisen kulttuurin tutkimuksessa, kirjallisuudentutkimuksessa, elokuvatutkimuksessa, kielentutkimuksessa, kulttuurimaantieteessä, sukupuolentutkimuksessa ja sosiologiassa. Kulttuurintutkijoina olemme itse osa niitä kuvattuja, kerrottuja, kirjoitettuja ja muisteltuja maisemia, joita tarkastelemme. Kirjan artikkeleita yhdistää kysymys siitä, miten maisemassa eletään. Käytämme sanaa maisema paikan sijaan korostaaksemme paikan esittämistä ja rajaamista. Haluamme korostaa myös paikko-

jen kulttuurisia esityksiä ja kuvastoja ja niiden merkitystä ihmisten kokemuksille. Maisemat ovat rajattuja esityksiä, mutta samalla niissä ollaan, niitä eletään.

Kuvasto viittaa maisematutkimuksessa sekä yksittäisten maisemakuvausten joukkoon, kulttuurisesti toistuviin kuvateemoihin että kuvia yhdistelevään kielioppiin (Häyrynen 2005, 9; Vallius 2013, 19). Käytämme kuvaston käsitettä englannin kielen imagery-sanan tapaan viitatessamme visuaalisiin, mutta myös tekstuaalisiin ja diskursiivisiin maisemiin. Olemme erityisen kiinnostuneita maiseman kulttuurisesta tuottamisesta: tarkastelemme tapoja, joilla *kulttuurisissa teksteissä* tuotetaan maisemia ja tapoja, joilla ihmisiä asetetaan maisemiin kulttuurisesti (Lowe 1996, 512–513)

Kysymys maiseman sukupuolesta yhdistää kaikkia artikkeleita. Tarkastelemme sitä, miten sukupuolet asetetaan maisemaan, mutta kysymme myös, miten maisema sukupuolittaa meitä, toimintaamme ja kokemuksiamme (ks. myös Rossi 2009). Sukupuolta käsitteellistetään feministisessä tutkimuksessa esimerkiksi eroina, neuvotteluna, representaationa, tyylinä, tapana ja toistona (Julkunen 2010, 10). Erilaisilla määrittelyillä haastetaan kyseenalaistamatonta arkiymmärrykselle ominaista tapaa käsittää sukupuoli biologisena, olemuksellisena jakona miehiin ja naisiin ja tarjotaan hienosyisempiä tulkintavaihtoehtoja sukupuolen monimuotoisuudesta. Sukupuolta ei oteta annettuna ja luonnollisena, itsestään selvien erojen varaan rakentuvana kategoriana tai muuttumattomana entiteettinä, vaan arjen toiminnassa ja kulttuurisissa esityksissä tuotettavana (Juvonen, Rossi & Saresma 2010; Lehtonen 2004). Tällöin lähtökohtaisesti kaksinapaisen sukupuolihahmotuksen sijaan kiinnostuksen kohteena voi olla esimerkiksi se, miten sukupuolia ja niiden hierarkioita uusinnetaan arkisissa käytännöissä ja representaatioissa. (Saresma 2007, 20–21.)

Varhaisemmassa feministisessä maantieteessä on hyödynnetty sukupuolittavan katseen käsitettä elokuvantutkija Laura Mulveyn *gaze*-käsitteen teoretisoinnin kautta (Rose 1993; myös Keskitalo-Foley 2003). Samalla kun maisematutkimuksesta on tullut monitieteisempää ja sukupuolentutkimus on alkanut kiinnostua sukupuo-

len tuottamisesta miehisen katseen ja naiseuden representaatioiden sijaan, objektivoivan katseen käsite ja pelkkään visuaalisuuteen keskittyminen ei enää riitä (Merriman & al. 2008, 201). Huomiota onkin alettu kiinnittää sukupuolen ja maiseman performatiiviseen ja materiaaliseen luonteeseen. Tällöin maisema nähdään yhtä aikaa toiminnan ja käytänteiden tuottamana ja materiaalisena (mt., 200).

Sukupuoli kytkeytyy perustavanlaatuisella tavalla maisemien aikaan ja arkkitehtuuriin. Maisemaa on tarkasteltu monitieteisestä näkökulmasta paljon, mutta maiseman ja sukupuolen suhdetta on feministisessäkin tutkimuksessa pohdittu vähemmän kuin sukupuolen ja tilan, paikan, kodin, kaupunkitilan ja rakennetun ympäristön välisiä suhteita (Dowler, Carubia ja Szczygiel 2005, 1). Sukupuolesta on käyty keskustelua ruumiin, luonnon tai yksityisen ja julkisen tilan käsitteiden kautta, mutta juuri maiseman käsitteeseen rajattuna paljon harvemmin. Sukupuolen ja maiseman suhdetta on tematisoitu yleisimmin kansallisuuden kontekstissa (esim. Cusack 2003; Gersdorf 2009), taidehistoriallisessa tutkimuksessa (Adams & Robins 2000; Rossi 2009), arkkitehtuurin tutkimuksessa (esim. Betsky 1997; Rendell, Penner & Borden 2000), kirjallisuudentutkimuksessa (Henson 2011; Laakso 2011; Labbe 1998; Labbe 2013; Nykänen 2012; Westling 1996) ja turismin tutkimuksessa (esim. Aitchison, MacLeod & Shaw 2000). Viime aikoina teema on noussut esiin arkeologiassa (esim. Baugher & Spencer-Wood 2010) ja ympäristökatastrofien ja -uhkien hallintaan liittyvissä keskusteluissa (Eriksen 2013).

Kirjassamme sukupuoli on näkökulma maisemaan: kiinnitämme huomiota sukupuolen esittämiseen ja kokemiseen maisemassa sekä maiseman esitysten sukupuolittumiseen. Tarkastelemme maisemia, joissa sukupuolijärjestyksiä vahvistetaan, kritisoidaan tai tulkitaan uudelleen. Kirjan alkupuolen artikkeleissa hahmotetaan sitä, miten maisemat näyttäytyvät sukupuolittuneina ja sitä, miten sukupuolet asetetaan maisemaan. Käsitys sukupuolesta performatiivisena korostuu, kun aletaan tarkastella sitä, miten sukupuolta tehdään erilaisissa maisemissa ja millaisiksi nuo maisemat muovaavat sukupuolia. Kirjan alussa sukupuolta hahmotetaan kahtena ryhmänä, naisi-

na ja miehinä. Myöhemmin käsitys sukupuolesta ja seksuaalisuudesta avautuu hetkellisesti palautuakseen sitten perinteisiin sukupuolijärjestysten maisemiin. Sekä maisema että sukupuoli nähdään kulttuurisesti tuotettuina valta-asetelmina, jotka kietoutuvat yhteen muiden valtasuhteiden erojen, kirjassamme erityisesti iän, etnisyyden ja yhteiskuntaluokan kanssa.

Sukupuolen lisäksi näkökulmamme maisemaan rajaa kysymys kansallisuudesta ja sen hahmottamisen muutoksista (Lehtonen 2004). Kansallisuuden kattokäsitteenä ajatellaan yhdistävän meitä suomalaisia (vrt. Anderson 2007), mutta (oletetun) yhtenäiskulttuurimme pohjalta syntynyt kansallisuus on jatkuvaa erojen neuvottelemista ja tasapainoilemista: kuinka saada eri luokkiin, sukupuoliin, uskontoihin ja paikallisuuksiin identifioituvat ihmiset identifioitumaan kansakunnaksi? Kansallisuus on identifikaatioiden kohde myös siten, että kansallisuutta käytetään erottelemaan ”meitä” muista. (Lowe 1996, 513; Löytty 2004, 110.) Tässä kirjassa kansallisuus näyttäytyy kyseenalaistamattomana suomalaisuutena myyttisen maiseman, jaetun menneisyyden ja eksoottisen toiseuden kautta. Sukupuolitettu suomalaisuus voi löytyä Lapin erämaista, kotoisaksi kuvatuista rintamamiestaloista ja ökyturistin Thaimaasta.

Luemme menneitä ja nykyisiä maisemakuvastoja suomalaisuuden esityksinä, jotka uusintavat tai kyseenalaistavat kansallisuuden kuvastoja. Siitä, mitä käsitämme kansallismaisemaksi, on ihminen toimintoineen usein rajattu pois (Löytty 2004, 33). Maiseman kytköksiä kansallisuuteen ovat tarkastelleet muun muassa Ville Lukkarinen ja Annika Waenerberg teoksessaan Suomi-kuvasta mielenmaisemaan (2004), Maunu Häyrynen teoksessaan *Kuvitettu maa* (2005) ja Leena Kirstinä (2013) pohdinnoissaan kansallismaiseman uusiokäytöstä kirjallisuudessa. Käsitystä yhtenäisestä, säröttömästä kansallisuudesta konstruoidaan edelleen kanonisoiduissa maisemamaalauksissa, koulussa opetettavassa kirjallisuuden kaanonissa ja paljon katsotuissa viihteellisissäkin elokuvissa. Niissä kansallisuus on vahvasti sukupuolittunut: yhä edelleen toimijuus määrittyy kansallisten representaatioiden tasolla miehiseksi, ja kansalli-

suus ruumiillistuu naisessa, suojeltavassa Suomi-neidossa (Gordon & al. 2002).

Kirjamme jatkaa kansallisten maisema- ja mielikuvien sekä kollektiivisesti ylläpidettyjen muistiyhteisöjen tarkastelua, mutta näkökulmaa vaihtaen. Siinä missä kansallismaisemaa rakennetaan ja usein myös tarkastellaan ”etäännyttävästä ja ylevöittävästä kuvakulmasta” (Rossi 2009), meidän näkökulmamme on toinen: katsomme elettyjä ja koettuja kansallisuutta rakentavia maisemia matalammalta ja suomalaisuutta henkilökohtaisena, arkisena ja banaalinakin (Löytty 2004, 31). Rajauksemme tuo esiin ihmisten toiminnan maisemassa ja maisemat työn ja tunteiden näyttämöinä. Tarkastelemme sukupuolta ja kansallisuutta elettyinä valtasuhteina arkisissa, konkreettisissa ja metaforisissa maisemissa.

Maisemassa – Sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa alkaa Antti Valliuksen esityksellä suomalaisista maaseutumaisemakuvastoista. Artikkeli asettaa siveän Suomi-neidon ja humoristisen lepäävän miehen esitykset historialliseen ja visuaaliseen jatkumoon. Vallius osoittaa, miten maalaismaisemaan asetettu nainen kansallispuvussaan alkaa symboloida kansakuntaa ja kuinka työstä lepäävä tai kieltäytyvä mies rikkoo kansallista kuvastoa ja sen edustamaa sukupuolijärjestystä. Näin hän tekee yhtä aikaa näkyväksi ja purkaa kansallisia sukupuolittuneita representaatioita.

Kaisa Hiltusen tarkastelemassa *Umur*-elokuvassa kamera pyyhkii yli tuntureiden ja seuraa junantuomaa Poikaa tämän etsiessä itseään ja idealisoitua toista, rakkautta, sielunmaisemaksi kokemassaan maastossa. Luonto esitetään maisemakuvauksena, mutta myös tunnelman ja henkilöpsykologian kuvastajana. Elokuvan tapa kuvata Lapin jylhää maisemaa ideaalimaisemana toistaa maskuliinisuuden tarinaa heterojärjestykseen kietoutuneena melankoliana. Miehinen ruumiillinen toimijuus asettuu vastakkain luontoon upotetun ja siinä haparoiden kulkevan, mystifioidun naisen kanssa.

Sukupuolittuneen maalaismaiseman tematiikka jatkuu Outi Auttin artikkelissa jokivarren naisten arkisista toimista. Autti kaivaa esille voimalaitoksen seisovan veden alle kadonnutta koskimaisemaa Kemijokivarren naisten muistoista, jotka kuvaavat sitä, mi-

ten arki pitää kiinni paikassa ja asuminen jatkuu, vaikka maisema mullistuu. Maisema muuntuu naisten kerronnassa työn kuvauksesi. Raymond Williamsin (1973, 120) sanoin: työtä tekevän ympäristö on tuskin koskaan maisema.

Nina Sääskilahden artikkelissa maisemasta tulee menetyksen kokemusten metaforinen säilö henkilökohtaisille ja kollektiivisille muistin kerroksille. Artikkelissa liikutaan Lapin sodan tuhon ja jälleenrakennuksen maisemissa. Mielenkiinnon kohteena oleva maisema ei kuitenkaan ole konkreettinen, vaan muistamalla ja kertomalle työstetty maisema. Kirjallisuus on maisema, joka yhtäältä kiinnittyy poltettuun maahan, toisaalta traumoja avaamalla antaa tilaisuuden paranemiseen rakentamalla muistoja, muistiyhteisöjä ja uutta paikallisuutta. Sääskilahti tarkastelee näkyvän maiseman alle piiloutuvia menneisyyden maisemia, maisemaan piiloutuvaa historiaa ja sen kätkemiä muistoja. Hänen lähestymistavassaan muistaminen on performatiivinen teko, joka sisältää valikoimista, vahvistamista ja poissulkemista.

Sekä Sääskilahden että Auttin artikkeleissa tarkastellaan äkillistä, kulttuurisesti traumaattista muutosta maisemassa. Molemmissa huomio kohdistuu sukupuolittuneeseen muistamisen prosessiin. Muistin tutkimuksen näkökulmassa muistaminen käsitetään prosessuaaliseksi ja performatiiviseksi toiminnaksi, jossa menneisyyttä ja suhdetta muistin paikkoihin uudelleenmuotoillaan jatkuvasti. Kyse ei ole niinkään pysyvänä näyttäytyvästä paikan muistista kuin näkymättömistä maiseman ulottuvuuksista.

Kuvataiteen ja elokuvan kansallisen sukupuolimaiseman tulkinnoissa, Lapin sodan muistoissa ja Jokivarren naisten arjessa käsitys sukupuolesta on ahdas. Maisemaa taiteessa idealisoitaessa, idylliä sodan kuvauksin tuhottaessa ja maailmaa jälleenrakennettaessa sukupuolijärjestystä tuotetaan ja ylläpidetään perinteisen mallin mukaisena. *Umurissa* mies vartioi rajoja naisen vain istuessa tuulen tuivertamalla tunturilla. Työnteon käytännöissä ja sodan melskeessä naiset tarttuvat miesten töihin, mutta muistelukerronnassa tuotetussa maisemassa sukupuolet pysyvät tiukasti ruodussaan ja käy-

tännön toiminnassa syntyneet säröt sukupuolijärjestyksessä peitetään.

Sukupuolitettu suomalainen maisema näyttäytyy myös työn maisemana. Paikan asuttaminen ja maisemassa toimiminen on sukupuolittunutta toimintaa (Irigaray 1993; Young 1997; Saarikangas 2002). Rakennustyö on länsimaisessa kulttuurissa ollut miesten työtä, kun taas naisten osaksi ovat jääneet siivouksen ja reproduktion kaltaiset elämää ylläpitävät, mutta maisemaan häviävät tehtävät. Lapin sodan tuhoja korjaavat miehet rakentavat losseja ja siltoja ja ovat osa rationaalista jälleenrakennuksen ulkotiloissa tehtävää maisemaa. Miehet elävät ja toimivat julkisessa sfäärissä, naiset siivoavat sisätiloissa. Ulkotiloissa he edustavat kansakuntaa poseeraamalla kansallispuvussa tai ovat mystisiä ja etäisiä ihailun kohteita. Siinä missä mies kuvataan kansallisessa maisemakuvastossa avarassa maisemassa raatamassa tai vaihtoehtoisesti lepäämässä, nainen pääsee ulos vain rajattuun puutarhaan. Naiset voivat edelleen toteuttaa kansalaisuuttaan lähinnä kodin ja yksityisen alueella, kuten on tapahtunut kautta länsimaisen historian (Landes 1998).

Hiltusen, Auttin ja Sääskilahden artikkelien Lappi-representaatiot esittelevät kohdettaan eri näkökulmista. Lapin kuvaukset kantavat aina mukanaan Suomen kolonialistista perintöä. Samalla tavoin kuin Villi Länsi kanjoneineen ja kivikoineen esitetään valkoisen miehen intiaaneilta valloittamana rajaseutuna (Rossi 2009) tai ”itämaat” eksoottisina ja seksualisoituina, Lapilla on oma erityinen paikkansa kansallisessa kuvastossa. Maunu Häyrysen (2005) mukaan Lappi astui sodassa menetetyn Karjalan tilalle kansalliseksi kiinnekuvaksi. Lappi on yhtä aikaa kansallisen maiseman keskiössä ja reunalla: Lapin maisemaan kiteytyy suomalaisten eskapistinenkin kaipuu pois urbaanista kiireestä alkuperäisen luonnon rauhaan, toisaalta Lappi on eksotisoitu periferia. (Keskitalo-Foley & al. 2013.)

Satu Kohonkin artikkeli sijoittuu Lappiin, mutta se ei käsittele niinkään pohjoisuutta vaan tarkastelee sukupuolittunutta väkivaltaa lähisuhteissa. Koho käsittelee tapaa, jolla seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen kokemukset piirtyvät maisemaan Maria Peuran ro-

maanissa *On rakkautes ääretön*. Romaanissa ruumiillinen, henkinen ja hengellinen väkivalta kirjoittuvat maisemakokemuksiin topofobian ja topofilian, pelon ja väkivallan sekä lohdun paikkoina ja suojaavien rajojen tarpeena. Romaani on äärimmäinen esimerkki väkivallasta, jossa toinen ihminen objektivoidaan maisemaksi ja pakotetaan osaksi omaa tilallisuutta. Artikkelissa maisemasuhde on kokemuksellinen kokemuksen kytkeytyessä sukupuolen ja ikäeron perusteella muodostuviin valtasuhteisiin. Tarkastellessaan kirjallista esitystä nuoresta tytöstä, jonka elämismaisemia määrittää väkivalta, mutta joka kuitenkin löytää hetkittäin myös turvallisia paikkoja ja oppii piirtämään suojelevia rajoja, Koho näyttää, miten maisema voi sekä ahdistaa että suojella.

Suvi Järvinen analysoi Mirkka Rekolan lyriikkaa, jonka myötä maisema vaihtuu urbaaniksi ja sukupuoli näyttäytyy häilyvämpänä kuin edellisissä, kaksinapaiseen sukupuolijärjestykseen nojautuvissa maisemissa. Rekola tematisoi sukupuolta runoissaan tavalla, joka tuulettaa jäykkiä sukupuolijärjestyksiä, mutta poikkeaa 1970-luvun tiedostavien feministikirjailijoiden tavasta käsitellä sukupuolta. Märta Tikkasen edustama emansipatorinen kirjoittaminen liittyi 1970-lukulaiseen henkilökohtaisen politisoimiseen, jonka tarkoituksena oli purkaa kotiin sekä ahdistavassa parisuhteessa elämiseen ja siitä kertomiseen liittyviä myyttejä, mutta myös tehdä intiimillä politiikkaa (Koivunen 2012, 187). Rekolan ulkosalla kuljeskeleva runoilijaminä elää toisella tavoin sukupuolta politisoivassa todellisuudessa. Hahmon voi tulkita rikkovan heterojärjestystä samaan tapaan kuin kansallisten maisemakuvastojen laiskottelevien veijarihahmojem. Rekolan tuokiokuvissa pikemminkin pistäydytään maisemassa kuin työstetään sitä. Rekolan kieli on samalla portti yllättävään maisemantakaisuuteen. Maisema, sen kokija ja runojen sinä sukupuolittuvat hienovaraisten vihjeiden avulla. Tämä vapaus kutsuu lukijaa tulemaan tietoiseksi omista tavoistaan sukupuolittaa maisemaa.

Ajassa muuttuvat sukupuolen representaatiot ja niistä muodostuvat sukupuolen kuvastot muodostavat maiseman, joka määrittää ihmisten elämistä. Rekolan maisema rikkoo perinteistä sukupuoli-

jakoa. Muiden artikkelien menneissä ja nykyisissä maisemissa sota määrittyy tyypillisesti miehiseksi sotatantereiden, poteroiden tai korsujen maisemaksi ja erämaa itseään etsivän miesyksilön vaeltamisen maisemaksi, kun taas koti näyttäytyy feminiinisenä intiiminä maisemana tai työntäyteisenä paikkana, jota on vaikea hahmottaa etäisenä ja estetisoituna katseen kohteena. Mutta mitä tapahtuu maisemalle ja sen elämiselle digitalisoituvassa kulttuurissa? Miten maisema sukupuolittuu sosiaalisessa mediassa? Internetin on sekä pelätty että toivottu vapauttavan ihmisiä sukupuolitetusta ruumiillisuudesta, mutta netti on myös paikka, jossa ruumiillisuuteen liittyviä eroja ja hierarkioita itse asiassa luonnollistetaan ja vahvistetaan. Kirjan kaksi blogosfääriä tarkastelevaa artikkelia keskittyvät sukupuolen suhteen rajattuihin, ahtaan dualistista sukupuolijärjestystä ja heterojärjestystä tiukasti ylläpitäviin maisemiin. Blogosfäärissä tuotetuista lukuisista sukupuolimaisemista artikkeleissa on valittu tarkasteltavaksi stereotyyppiset esitykset femininisoiduista ja estetisoiduista koti-interiööreistä ja eksotisoiduista koloniaalisista heteroseksistisistä fantasiamaisemista.

Saara Jäntti ja Suvi Järvinen tarkastelevat kotiblogeiksi kutsumiaan blogeja multimodaalisesti tuotettuina paikkoina, joissa bloggaajat luovat maisemallisia esityksiä kodeista. Koti on blogeissa asutettu ja moniaistisesti kutsuva paikka, mutta ennen kaikkea se esitetään estetisoituna ja katsojan ja katsottavan välistä suhdetta luovana tilana, jossa intiimit, mutta valikoiden julkisiksi tuotetut tilat asemoivat uudelleen yksityisyyden ja julkisuuden välistä suhdetta. Mutta miten kodin eletystä arjesta tehdään maisema? Kotiblogeissa rakentuva maisema on intiimi minän esittämisen maisema, mutta yksilöllistä ja ainutkertaista minää esittelevät blogit toistavat yhteisesti jaettua kuvastoa ja sosiaalisesti vahvistettua maisemaa, jota määrittää perinteinen sukupuolijärjestys. Internet on tila, jota esitetään kansallismaiseman rakentamisen periaatteita noudattaen siivottuna ja puhtoisena. Tuodessaan kodit Internetin julkiseen tilaan kotiblogit myös kotoistavat nettiä saaden sen näyttämään turvalliselta tilalta, jossa perinteinen sukupuolijärjestys näyttäytyy yhtenä sopuisan ja sivistyneen kanssakäymisen ehtona.

Kotiblogien näennäisen pehmeiden, mutta piiloisen pakottavien ideologisten käytäntöjen ohella jäykkiä sukupuolijärjestyksiä tuotetaan ja uusinnetaan tuotetaan blogosfäärissä myös näkyvän väkivaltaisesti. Tuija Saresma analysoi maskulinistien sukupuolimaisemaa feminismin aikaansaamana dystopiana ja nostalgisena pastoraalina. Dystopian ja pastoraalin esitysten taustalla on ”valkoisen heteromiehen” hätä modernissa moniarvoistuvassa maailmassa, totutun vallan menetykseen liittyvä kauna ja muutoksen pelko. Affektiivisessa ja aggressiivisessa blogimaisemassa lietsotaan yhtäältä sukupuolten sotaa ja toisaalta haaveillaan kolonialismin hengessä eksoottisesta kaukomaasta, jossa on mahdollista palata menneeseen sukupuolijärjestykseen ja valkoisen miehen herruuteen. Sukupuoli määrittyy tällöin maisemana, jossa naisruumis tai etniset ”toiset” kuvataan luonnonläheisenä, kun taas valkoinen länsimainen mies esitetään luonnon herrana (McClintock 1995; Rossi 2009). Blogin maskulinistinen maisemaihanne rakentuu perinteiselle sukupuolijärjestykselle ja katteettomalle heteronostalgialle (Karkulehto 2011).

Maisema taipuu kirjan artikkeleissa moneksi. Käsittelemämme maisemat ovat visuaalisia, kirjallisia ja multimodaalisia. Luemme luonnonmaisemien representaatioita, elettyä fyysistä ympäristöä ja muistamisen paikkoja tunteentäyteisinä kokemuksina ja maisemia diskursiivisina tiloina. Jäsennämme maisemia läheltä ja kaukaa, yksittäisinä visuaalisina tai tekstuaalisina kuvina ja kuvien muodostamina maisemakuvastoina. Olipa kyseessä taulujen agraari maaseutu, elokuvien Lapin erämaa, eletty jokivarsi, runon ja romaanin metaforinen maisema, muistojen tai kuvitellun menneisyyden kuva, runo minän ja toisen kohtaamispaikkana tai digitaalinen maisema yksilöllisenä tai kollektiivisena affektiivisena tilana, maisema on aina merkitysten ja valtasuhteiden neuvottelun paikka.

LÄHTEET

Adams, Steven & Anna Gruetzner Robins (toim.) (2000) *Gendering landscape art*. Manchester: Manchester University Press.

Anderson, Benedict (2007) Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.

Andrews, Malcolm (1999) *Landscape and Western art.* Oxford: Oxford University Press.

Aitchison, Cara, Nicola E. MacLeod & Stephen J. Shaw (toim.) (2000) *Leisure and tourism landscapes. Social and cultural geographies*. London: Routledge.

Baugher, Sherene & Suzanne M. Spencer-Wood (toim.) (2010) *Archaeology and preservation of gendered landscapes*. New York: Springer.

Betsky, Aaron (1997) *Queer space, architecture and same-sex desire*. New York: William Morrow.

Bonsdorff, Pauline von (2011) Johdanto. Teoksessa Seija Heinänen, Pauline von Bonsfdorff & Virpi Kaukio, Tunne *maisema*, s. 17–19. Helsinki: Maahenki.

Bradley John L. (2011) ”Whitefellas have to learn about country, it is not just land”: how landscape becomes country and not an ”imagined” place. Teoksessa Jeff Malpas (toim.), *The place of landscape. Concepts, contexts, studies*, s. 45 –64. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Cosgrove, Denis E. & Daniels, Stephen (toim.) (1989) *The iconography of landscape.* Cambridge: Cambridge University Press.

Crary, Jonathan (1999) *Suspensions of perception.* London: MIT Press.

Cusack, Tricia (toim.) (2003) *Art, nation and gender. Ethnic landscapes, myths and mother-Figures*. Farnhill: Ashgate.

Dowler, Lorraine, Josephine Carubia & Bonj Szczygiel (2005) ”Introduction: gender and landscape. Renegotiating morality and space.” Teoksessa Josephine Carubia, Lorraine Dowler & Bonj Szczygiel (toim.),

Gender and landscape. Renegotiating the moral landscape, 1–16. Abingdon & New York: Routledge.

Eriksen, Christine (2013) *Gender and wildfire. Landscapes of uncertainty*. London & New York: Routledge.

Gersdorf, Catrin (2009) *Poetics and politics of the desert. Landscape and the construction of America.* Amsterdam: Editions Rodopi.

Gordon, Tuula, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) (2002) *Suomineitonen hei*. *Kansallisuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

Gorter, Durk, Heiko F. Marten & Luk Van Mensel (2012) *Minority languages in the linguistic landscape*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave MacMillan.

Granö, Olavi (1996), *Tieteellisen maisemakäsityksen muodostuminen ja tulo Suomeen*. Turku: Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja n:o 154. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 17.

Henson, Eithne (2011*) Landscape and gender in the novels of Charlotte Brontë, George Eliot, and Thomas Hardy*. Farnham: Ashgate.

Häyrynen, Maunu (2005) *Kuvitettu maa. Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Irigaray, Luce (1993) *An ethics of sexual difference*. Kääntäneet Carolyn Burke and Gillian C. Gill. London: Athlone.

Jokinen, Kimmo (1997) *Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet*. Jyväskylä: SoPhi ja Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Juvonen, Tuula, Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma (2010) ”Kuinka sukupuolta voi tutkia.” Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*, s. 9–17. Tampere: Vastapaino.

Järviluoma, Helmi, Ari Koivumäki, Meri Kytö & Heikki Uimonen (toim.) (2006), *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karkulehto, Sanna (2011) *Seksin mediamarkkinat.* Helsinki: Gaudeamus.

Keskitalo-Foley, Seija (2003) ”En katso Lappia tunturin päältä. Paikan kokemuksia Lapin maaseudun naisten elämässä.” Teoksessa Päivi Nas-

kali, Mervi Autti, Seija Keskitalo-Foley, Anne Korhonen & Päivi Kutuniva (toim.), *Tuulia Feministisiä näkökulmia lappilaiseen sukupuolikulttuuriin*, s. 40–60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Keskitalo-Foley, Seija, Pävi Naskali & Pälvi Rantala (2013), *Northern insights. Feminist inquiries into politics of place, knowledge and agency.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kirstinä, Leena (2013) ”Kansallismaisema uusiokäytössä.” Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiaisluoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi (toim.), *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, s. 49–52. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koivunen, Anu (2012) ”Kun henkilökohtainen ei ole poliittista.” Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Taru Leppänen & Susanna Paasonen (toim.), *Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*, s. 185–209. Turku: UTUkirjat.

Laakso, Maria (2011) ”Mies ja hänen saarensa. Sukupuolittuneet maisemat Tove Janssonin romaanissa Muumipappa ja meri.” Teoksessa Maria Laakso, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.), *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*, 162–180. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.

Labbe, Jacqueline M. (1998) *Romantic visualities. Gender, landscape, and romanticism*. Hampshire & London: Macmillan Press.

Landes, Joan B. (toim.) (1998) *Feminism, the public and the private*. Oxford: Oxford University Press.

Lefbvre, Martin (2006) ”Introduction.” Teoksessa Martin Lefebvre (toim.), *Landscape and Film*, s. xi-xxxi. New York: Routledge.

Lehtonen, Mikko (2004) ”Johdanto. Säiliöstä suhdekimppuun.” Teoksessa Mikko Lehtonen, Olli Löytty & Petri Ruuska (2004), Suomi toisin sanoen, s. 9–27. Tampere: Vastapaino.

Lowe, Lisa (1996) *Immigrant acts. On Asian American cultural politics*. Durham & London: Duke University Press

Lukkarinen, Ville & Annika Waenerberg (2004) (toim.), *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lyytikäinen, Pirjo & Saarikangas, Kirsi (2013) ”Introduction: Imagining spaces and places.” Teoksessa Isomaa, Saija, Lyytikäinen, Pirjo, Saarikangas, Kirsi & Suominen-Kokkonen, Renja (toim.) (2013) *Imagining spaces and places.* Cambridge Scholars. http://www.c-s-p.org/flyers/978-1-4438-4956-2-sample.pdf.

Löytty, Olli (2004) ”Erikoisen tavallinen suomalaisuus.” Teoksessa Mikko Lehtonen, Olli Löytty & Petri Ruuska, *Suomi toisin sanoen*, s. 31–54. Tampere: Vastapaino.

Malpas, Jeff (2011) ”Introduction.” Teoksessa Jeff Malpas (toim.), *The place of landscape. Concepts, contexts, studies*, s. vii–xiii. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Mark, David M., Andrew G.Turk, Niclas Burenhult & David Stea (2011) ”Foreword.” Teoksessa David M. Mark, Andrew G. Turk, Niclas Burenhult & David Stea (toim.), *Landscape in Language. Transdisciplinary perspectives*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

McClintock, Anne (1995) *Imperial leather. Race, gender and sexuality in the colonial Contest*. London: Routledge.

Merriman, Peter, George Revill, Tim Cresswell, Hayden Lorimer, David Matless, Gillian Rose & John Wylie (2008) ”Landscape, mobility, practice.” *Social & Cultural Geography*, 9:2, 191–12.

Miller, Hillis J. (1995) *Topographies*. Stanford California: Stanford University Press.

Mitchell, W.J.T. (2002) [1994] ”Imperial Landscape.” Teoksessa W.J.T. Mitchell (toim.), *Landscape and Power*, s. 5–34. Chicago: University of Chicago Press.

Nordenstreng, Kaarle, Osmo A. Wiio & Minna Aslama (2001) Suomen mediamaisema. Helsinki: Wsoy. 2. painos 2003.

Nordenstreng, Kaarle & Osmo A. Wiio (toim.) (2012) *Suomen mediamaisema*. Tampere: Vastapaino.

Nykänen, Elise (2012) ”Far from the evils of mankind. Mental landscapes and national identity in Marja-Liisa Vartio’s short story ’A Finnish landscape’.” Teoksessa Judit Maár & Traian Sandu (toim.), *Paysages*

en dialogue. Espaces et temporalités entre centres et périphéries européennes, s. 55–68. Paris: Université Sorbonne Nouvelle.

Rendell, Jane, Barbara Penner & Iain Borden (2000) (toim.) *Gender space architecture. An interdisciplinary introduction.* London: Routledge.

Rose, Gillian (1993) *Feminism and geography. The limits of geographical knowledge*. Cambridge: Polity Press.

Rossi, Leena-Maija (2009) ”Sukupuoli maisemassa ja maisemana – muuttuvat paikat?” Teoksessa Kari Soinio (2009) *Maisemasta paikkaan*, s. 66–75. Helsinki: Maahenki.

Saarikangas, Kirsti (2002) *Asunnon muodonmuutoksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saresma, Tuija (2007) *Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

Shohamy, Elana, Eliezer Ben-Rafael & Monica Barni (toim.) (2010) Linguistic landscape in the city. Bristol: Multilingual Matters.

Spolsky, Bernard (2009) ”Prolegomena to sociolinguistic theory of public signage.” Teoksessa Elana Shohamy & Duik Gorter (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. s. 25–39. New York: Routledge.

Vallius, Antti (2013) *Kuvien maaseutu. Maaseutumaisemakuvaston luomat mielikuvat suomalaisesta maaseutukulttuurista*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in the Arts. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5188-7.

Westling, Louise H. (1996) *The green breast of the new world. Landscape, gender, and American fiction*. Athens, GA: University of Georgia Press.

Williams, Raymond (1973) *The country and the city.* New York: Oxford University Press.

Wylie, John (2007) *Landscape.* Lontoo: Routledge.

Young, Iris Marion (1997) Intersecting voices. *Dilemmas of gender, political philosophy and policy.* Princeton: Princeton University Press.